

POCZĄTKI ŁYŻWIARSTWA NA ŚWIECIE CZĘŚĆ I

Dzisiaj trudno sobie wyobrazić, że jazda na łyżwach to nie forma rekreacji datowana na ostatnie 200 lat. Łyżwiarstwo należy do tych form aktywności człowieka, które najpierw były koniecznością, a dopiero znacznie później stały się rozrywką, by w końcu przekształcić się w dyscyplinę sportu. Dokładny czas i proces, w którym ludzie po raz pierwszy nauczyli się jeździć na łyżwach jest nieznanym. Wynalazcami łyżew byli mieszkańcy schronisk nawodnych, którzy bez nich z trudem mogli się poruszać po otaczającym ich zimą lodzie. Liczne odkrycia archeologów wskazują, że najstarsze znane łyżwy mogą liczyć nawet 5 tysięcy lat. Wykopaliska z czasów przedhistorycznych dowodzą, że człowiek z epoki kamiennej posługiwał się pewnego rodzaju przyrządami, umożliwiającymi mu szybkie przesuwanie się po gładkich przestrzeniach lodowych.

W różnych częściach Europy: w Norwegii, Islandii, Niemczech, Holandii, Szwajcarii, a zwłaszcza w bagniskach, na których wybudowano częściowo Londyn, odkopywano liczne kości bydła domowego, reniferów, łosi czy koni, wygładzone z wywierconymi otworami, w które wkładano rzemienie, służące do przytrzymywania ich we właściwym miejscu na stopie. Jedną krawędź kości długiej wygładzano na kształt ślizgu, jej przednią część formowano na kształt dziobu, zaś tylną przycinano pionowo. Ponieważ kości zawierały dość dużo tłuszczu, zapobiegało to przyklejaniu się sporządzonych z nich łyżew do lodu i śniegu. Jeśli zaś taka łyżwa wysychała, nacierano ją tłuszczem zwierzęcym. Pierwsze łyżwy, sporządzone z kości, znaleziono w Fryslandzie obok Cirimmersum i w Siedmiogrodzie obok Verbely.

Nie były to naturalnie łyżwy w dzisiejszym rozumieniu. Wydaje się, że na obszarach, na których panowały długie, śnieżne zimy służyły jako środek lokomocji myśliwym i podróżnym, którzy odbijając się oszczepem lub kijem przesuwali się na nich po zamarzniętych rzekach i jeziorach. Dzięki nim można było pokonywać znaczne odległości. Kije były używane do poruszania się, ponieważ prymitywne łyżwy wykonane z kości nie miały ostrych krawędzi. Kije takie składały się z drewnianego drąga z nałożonym na niego ostrzem. To zakończenie było wykonane z twardego, zaostrzonego materiału. Początkowo był nim kawałek kości, w której wykonano otwór na kij, w późniejszych czasach mocowano na kiju grot metalowy.

Okazy łyżew kościanych można zobaczyć w muzeach w Londynie, Groningen, Berlinie i Sztokholmie. Podobny okaz odkryto niedawno podczas remontu kościoła św. Andrzeja w Krakowie. Znaleziona w nim, zachowana w całości wczesnośredniowieczna kościana łyżwa służyła do ślizgania się lub przesuwania po lodzie bez podnoszenia stóp. Starsze, bo datowane na VI w. p.n.e. łyżwy kościane znaleziono w Biskupinie.

Łyżwa kościana
pl. toluna.com

Już w XII wieku na Zachodzie Europy łyżwiarstwo uprawiano dla rozrywki. Pierwsze doniesienia na ten temat pochodzą z 1174 roku, a zawarł je Stephanus, mnich z Canterbury w „*Chronicle of the Noble City of London*”. Zapiski dotyczyły zabaw młodzieży londyńskiej,

która zimą udawała się na zamrożone mokradła Moorfields i Finseburga, gdzie jeździła na łyżwach.

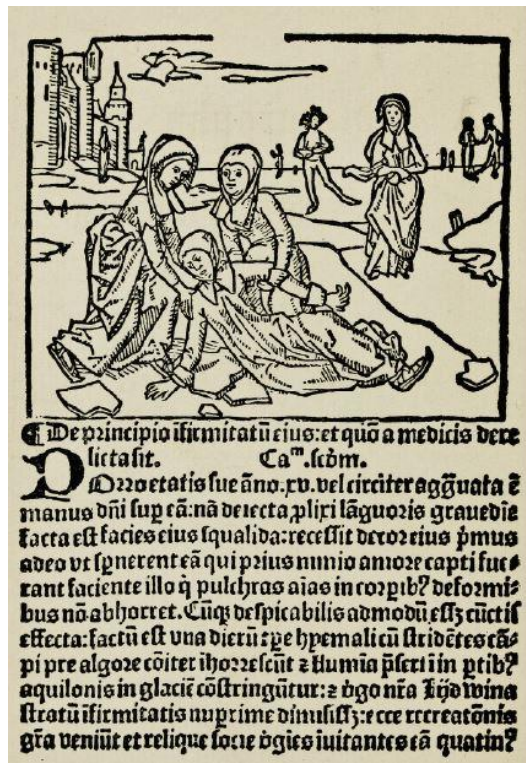
Oto jak Stephanius opisał tą zimową zabawę:

„Kiedy duże bagno zmywające z północy mury miejskie w Moorfield zamarza, całe grupy młodych ludzi udają się tam, aby uprawiać sport na lodzie. Niektórzy, idąc tak szeroko, jak to możliwe, szybują szybko. Inni, bardziej doświadczeni w grach lodowych, przywiązują kości piszczelowe zwierząt do nóg, a trzymając patyki z ostrymi końcami w dłoniach, od czasu do czasu odsuwają je od lodu i pędzą jak ptak w powietrzu lub włócznia wystrzelona z balisty”.

Dopiero w XIII wieku, prawdopodobnie początkowo w Holandii, wprowadzono płozy metalowe. W kościane lub drewniane łyżwy wbijano wąskie kawałki żelaza. Umocowane w drewnianej obsadzie z przodu były wystające i zakręcone wysoko do góry. Przywiązywano je do obuwia rzemieniami. Z tyłu były krótkie, sięgały tylko do połowy obcasa. Wkrótce w konstrukcji łyżew pojawiła się jedna istotna zmiana. Mniej więcej w tym samym czasie, kiedy zostały dodane do łyżew stalowe krawędzie, eksperymentowano zmieniając stosunek wysokości do szerokości metalowego ostrza, ustalając w ten sposób proporcje, które pozostają prawie niezmienione do dnia dzisiejszego. Użytkownik łyżew nie musiał już używać do napędu kijów, a poślizg na łyżwach był teraz bardziej swobodny i stabilny.

Łyżwy drewniane. Muzeum Sportu w Warszawie.

De principio infirmitatis eius: et quomodo a medicis detecta sit. Ca. lxxviii.

Orroretatis sue anno. xv. vel circiter aggregata est manus domini super eam: nam detecta pluri languoris grauedie facta est facies eius squalida: recessit decor eius: primus adeo ut spernerent eam qui prius nimio amore capti fuerant faciente illo qui pulchras aias in corpibus deformibus non abhorret. Cumque despicibilis admodum esset: cumque effecta: factum est una die: et per hiberniam stridens: et per pre algore coiter: et horrescit: et humilia plerumque in partibus aquilonis in glacie costringuntur: et hoc nunc. Et hoc idem stratum infirmitatis nunc prime dimissis: et ecce recreatio gratia veniunt et relique socii vigiles iuvantes eam quantum?

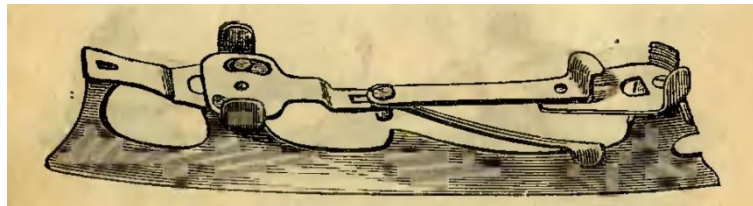
Upadek dziewicy Ludwiny w 1396 r.
Drzeworyt Johanna Brugmana z 1498r.

W średniowieczu na takich łyżwach można było już jeździć figurowo. Tę formę rozrywki uprawiali wtedy zarówno mężczyźni jak i kobiety, o czym świadczy drzeworyt z 1498 r. autorstwa Johanna Brugmana. Na pierwszym planie przedstawia on upadek dziewczyny Ludwiny, późniejszej świętej i patronki wszystkich łyżwiarzy. Na drugim planie obrazu widać natomiast łyżwiarza jadącego na zewnętrznej krawędzi, – według dawnej terminologii „holendrującego”.

Ludwina urodziła się w Holandii w miasteczku Schiedam koło Rotterdamu. W 1396 roku, kiedy miała 15 lat, za namową przyjaciółek wyszła aby poślizgać się na łyżwach po zamrzniętym tuż za domem kanale. Ludwina ledwie zdążyła włożyć łyżwy i wstać, gdy nagle jakaś rozpędzona dziewczyna wjechała w nią. Święta, upadłszy, złamała prawe żebro. Ten wypadek przykuł ją do łóżka. Ta chora na ciele Święta, leczyła chorych na duszy. Przychodzili do niej po radę zarówno księża i zakonnicy, jak i książęta, mieszczanie, patrycjusze i plebejusze.

Od XIII do połowy XVIII wieku łyżwa była wykonana z drewnianej podstawy, do której najpierw przymocowano płożę z brązu lub żelaza, a następnie ze stali. Przez cztery wieki drewniana podstawa i płoża zmieniała się głównie tylko pod względem długości i kształtu.

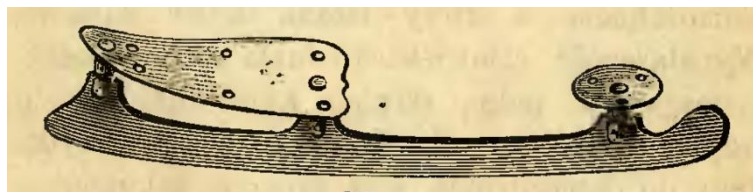
Prawdziwa rewolucja w konstrukcji łyżew nastąpiła w 1850 roku, kiedy to Amerykanin z Filadelfii, E.W. Bushnell wykonał płożę z jednego kawałka stali. Niedługo później, bo w 1865 roku, na rynku pojawiły się bardzo pomysłowo skonstruowane przez Kanadyjczyka Forbes'a „Halifaksy” i inne. Coraz to większa popularność łyżwiarstwa przyczyniła się do wprowadzenia ulepszeń w produkcji łyżew.

Łyżwa model „Halifax”

Łyżwa Bushnella nie rozwiązała niestety problemu jej zapięcia bez konieczności użycia dodatkowych pasków. Rozwiązał go około roku 1865 inny amerykański łyżwiarz i wynalazca – Jakson Haines’a, który w najbardziej elementarny sposób przymocował łyżwy do butów – przykuł je na stałe nitami. Jakson Haines’a był zawodowym tancerzem na lodzie, powszechnie uważanym za ojca łyżwiarstwa figurowego. Przy zakupie łyżew jego konstrukcji klientów informowano, że:

„Łyżwy te wymagają specjalnego obuwia, do którego są raz na zawsze przymocowane, i dlatego poruszać się mogą na nodze jedynie w tym razie, jeżeli but jest nieco luźny. Noga z taką łyżwą wygląda bardzo efektownie, gdyż widać pod nią brzeg ostrza bez jakichkolwiek części, służących do przymocowania łyżwy, a zawsze niemile w oko wpadających. Jediną niedogodnością przy używaniu tych łyżew jest konieczność posiadania specjalnego obuwia, które razem z łyżwami na ślizgawkę nosić trzeba i tam je przesuwać”.

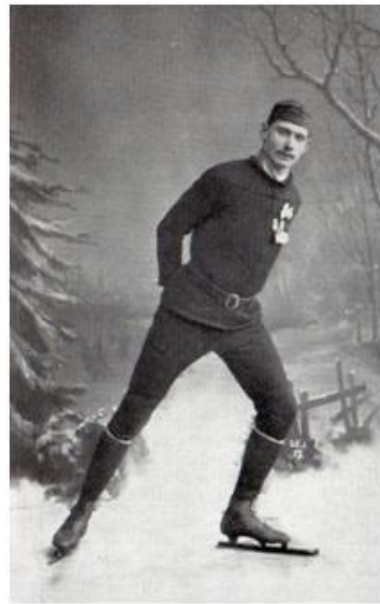
Łyżwa model „Jakson-Haines”

Z nazwiskiem Jaksona Haines’a związany jest rozwój sportu łyżwiarskiego w krajach europejskich w latach sześćdziesiątych XIX w. Objeżdżał on wtedy główne miasta europejskie, prezentując swój kunszt w jeździe figurowej. Wielu widzów, widząc Haines’a

tańczącego w takt muzyki walca na lodzie, przekonało się, że łyżwiarstwo jest naprawdę pięknym sportem. Nasienie zasiane przez wielkiego artystę tego sportu padło na podatny grunt. We wszystkich odwiedzanych przez Haines'a miastach powstały związki łyżwiarskie, a lata osiemdziesiąte XIX stulecia doprowadziły łyżwiarstwo do wysokiego poziomu.

Alexander Panshin

Harald Hagen

Na dotychczas produkowanych łyżwach, nawet tych w całości z metalu, w których krótkie ostrza przypominały płozy nie dało się rozwijać dużych prędkości. Łyżwy do ścigania się opracowali w 1880 roku dwaj Norwegowie A. Paulsen i K. Werner, proponując znacznie lżejszą konstrukcję rurową. Konstrukcję tą udoskonalił znany rosyjski łyżwiarz szybki i figurowy Alexander Panshin, rezygnując w niej z zakrzywionego loka i przylutowując wydłużone ostrze do rurowego szkieletu. Konstrukcja ta pozwoliła rozwinąć na lodzie dużą prędkość, umożliwiając Panshinowi zwycięstwo w nieoficjalnych mistrzostwach świata podczas zawodów w Amsterdamie w 1889 roku. Od jego nazwiska w Polsce potocznie łyżwy do jazdy szybkiej nazywa się je panczeniami, zaś łyżwiarzy panczenistami. Projekt jeszcze nowocześniejszych łyżew do jazdy szybkiej został w 1885 r. zaproponowany przez innego mistrza łyżwiarstwa szybkiego Norwega Harald Hagen, który bezpośrednio umieścił stalową płozę w stalowej rurze łyżwy. Model ten przez wiele dziesięcioleci nie ulegał zasadniczym zmianom.